

Osobnost a soukromí

Osobnost a soukromí

Lidská osobnost je projevem identity člověka. Náhled na podstatu a pojem člověka obsahuje řadu poloh, které zahrnují filozoficko-teologické koncepty založené na starořeckém a křesťanském myšlení, biologické faktory popsané darwinismem, sociologické pojetí individua jako součásti primárnější a důležitější lidské společnosti či historickou dimenzi představující odraz dosavadního vývoje lidstva.

Dobrat se podstaty lidské identity a jádra jeho osobnosti je však cíl veskrze nedostižný, neboť jak uvádí Eduard Sprange, jehož filozoficko-teologické pojmání v západní civilizaci bylo historicky rozkolísáno po ose od „zdegenerované šelmy“ po „věrný obraz boha“ a v jehož nitru se současně prolíná „nesmrtelná duše“ se „záhadnou hrou vnitřních světů“, coby příhrádky osobnosti, které představují různé, ale provázané složky lidského já.

Jádro osobnosti lze z psychologického hlediska vyjádřit jako vyvíjející se systém duševních vlastností a tendencí jedince, ve kterých se odráží jeho charakterové rysy, schopnosti, nátura, postoje, a jiné, které se z podstatné části projevují lidským vědomím. Potřeba identity člověka je základní složkou jeho podstaty.

Prostředí kyberprostoru se v řadě ohledů odlišuje od reálného světa, což má s rostoucím významem virtuální přítomnosti pro většinu společnosti významné dopady na formování a realizaci osobnosti jednotlivců. Předně je v tomto prostoru omezeno množství informací sdílených v rámci interakce, která je tak oproti reálné mezilidské komunikaci ochuzena o nonverbální projevy a podpůrné smyslové vjemy. Tento aspekt je doplňován o prvek zdánlivé anonymity či přinejmenším nejistoty ohledně identity způsobený variabilitou virtuálních identit, který však může být v kontrastu s identifikovatelností zařízení a dalších podpůrných technických prvků online komunikace.

Lidská osobnost je různorodá a pestrá, zahrnuje prvky ctihodné a pozitivní, jakožto i odsuzované a potlačované. Toto polaritně strukturované napětí mezi vnitřními elementy člověka stojí za naším člověčenstvím, je hnacím motorem pokroku a změny. Pouze za přítomnosti úsilí nutně spojovaného s prosazováním morálních hodnot v nitru každého z nás jsme schopni docenit význam, který je těmto maximám přisuzován. Současně však tyto vnitřní rozpory mohou vést ke specifickému chování jednotlivce ve virtuálním prostoru, kde je člověk zdánlivě zbaven některých společenských či morálních mantinelů a je mu umožněno realizovat temnější stránky své osobnosti bez zjevného následku či trestu. Thomas Ploug ve své studii podotýká, že z morálně-etického hlediska lze možné příčiny tohoto posunu v hodnotách při jednání v online prostředí shledávat v interakci odcizujícího efektu technologií, absenci nonverbálních a smyslových vjemů či pocitu vzdálenosti a anonymity.

Nad rámec vnitřního vnímání vlastní podoby a projevů tohoto vnímání navenek je součástí osobnosti člověka i jeho jedinečná fyzická přítomnost. Tím, kým je, je i skrze svou specifickou stavbu těla, pohlaví, rasu, věk, vzhled, zdraví a další fyzické projevy. Soubor takto představených dílčích složek ve svém propojení vytváří osobnost člověka, kterou je namísto vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti.

Pojem soukromí

Specifickou rovinou lidské osobnosti, která se široce prolíná s řadou výše zmíněných dílčích osobnostních práv, ale též se specifickou úpravou ochrany osobních údajů popisovanou dále, je rovina ochrany soukromí. Jak bude rozebráno v části poskytující přehled historického vývoje, řadí se tato spíše mezi později vykrystalizované složky právní ochrany osobnosti. Současně jde však o oblast s nejméně dynamickým současným vývojem, který je silně ovlivněn rozmachem informačních a komunikačních technologií.

U soukromí jde o pojem, který se z pohledu práva vyvinul v rámci minulého století v podstatě ze dvou odlišných perspektiv. V americkém pojetí jde především o ochranu před zásahem a vměšováním se státu do soukromé osobní sféry člověka. Evropské pojetí naproti tomu původně vycházelo z širší potřeby ochrany cti a vážnosti, tedy z přiznání oddělení veřejného a soukromého nazírání na člověka.

Samota – Nejúplnější stav soukromí zde je jedinec oddělen od všech ostatních fyzických, psychologických či sociálních zásahů z vnějšku a nachází se ve svém vnitřním dialogu.

Stav intimity – jedince staví do malé skupinky, která umožňuje upřímné a uvolněné vztahy mezi členy.

Stav anonymity – Pokud se jedinec nachází na veřejně přístupném místě, ale zůstává „skryt v davu“, je ve stavu anonymity

Další pohled na soukromí přináší Daniel J. Solove, který shrnul tehdejší diskurs týkající se konceptu soukromí do šesti základních kategorií. První vnímanou složkou je právo být ponechán o samotě, o kterém bude bližší zmínka v pozdější části, která popisuje historický vývoj ochrany soukromí a prolínání jeho evropského a amerického pojetí. Druhou rovinu shledává v možnosti omezit přístup ke své osobě a bránit se nechtěnému přístupu ze strany druhých. Dále lze na soukromí nahlížet jako na tajemství a možnost skrýt určité záležitosti před druhými. Čtvrtým aspektem, který je reflektován ve zvláštní úpravě ochrany osobních údajů, je možnost výkonu kontroly nad informacemi o své osobě. Pátou rovinou soukromí Solove propojuje s obecným vnímáním ochrany osobnosti, jedinečnosti a důstojnosti člověka. Posledním, avšak nepominutelným prvkem je pak intimita neboli možnost kontroly intimních vztahů a přístupu k intimním aspektům života.

Komplexní náhled na vnímání soukromí z jiného úhlu pohledu přináší od devadesátých let Roger Clarke, který dělí soukromí jako takové do pěti dílčích dimenzí. Osobní či tělesné soukromí je z jeho pohledu otázkou tělesné integrity a váže se na problematiku souhlasu se zdravotními zásahy, odběry tkání či povinné vakcinace. Rovinu soukromí v chování a jednání váže ke všem aspektům

lidského chování, zvláště pak k těm, které jsou obecně přijímány jako citlivé, tedy např. otázky sexuálních preferencí, politických názorů či náboženského vyznání. Třetí rovina je soukromí osobní komunikace, tedy zajištění možnosti komunikace mezi osobami přes různé komunikační kanály bez plošného sledování a odposlouchávání.

Další rovina se vztahuje na soukromí osobních údajů, které by se mělo projevovat kontrolou jedince nad údaji o jeho osobě a nad jejich zpracováváním. Pátou rovinou, kterou Clarke doplnil k předchozím v roce 2013 v důsledku vnímaného technologického a společenského vývoje, je soukromí osobního zážitku a zkušenosti. Význam této složky soukromí dle jeho názoru znepokojivě narůstá s rostoucí všudy přítomností profilování uživatelů digitalizovaných služeb, sahajícího od sledování polohy přes zaznamenávání aktivity na mediálních portálech po ukládání elektronické pošty.

Čtvrtým a nejkomplexnějším příkladem přístupů k pojetí soukromí, který je zde vhodné zmínit, je typologie vytvořená pod vedením Bert-Jaap Kopeš. Za využití předchozích klasifikací a údajů o ústavněprávní ochraně soukromí v devíti jurisdikcích západní kultury byl formulován model se dvěma dimenzemi. Jedna dimenze vychází z výše zmíněného Westinova pojetí soukromí a odlišuje míru intimity prostředí. Osa sahá od osobního prostoru, kde je soukromí vyjádřené samotou, po veřejný prostor, kde má soukromí podobu nenápadnosti. Druhá osa má pak dvě polohy reflektující základní pojetí přístupu k ochraně soukromí, tedy důraz na svobodu před zásahem vyjádřenou právem být nechán o samotě a důraz na svobodu určitého stavu značící prostor k rozvoji vlastní individuality. Prostor mezi těmito dimenzemi je vyplněn devíti základními typy soukromí, které zahrnují: tělesné soukromí; prostorové soukromí; soukromí komunikace; soukromí vlastnictví; soukromí informací; duševní soukromí; soukromí při rozhodování; sdružovací soukromí a soukromí chování.

Výpočetní technologie, internetové připojení a všeobecná digitalizace zásadně rozšířily možnosti vytvářet, shromažďovat, zpracovávat a sdílet údaje o nejrůznějších činnostech, vlastnostech, rysech či myšlenkách jednotlivce a tím narušovat či potlačovat některou z oblastí projevu soukromí jednotlivce. S růstem významu těchto operací se data stávají hlavní komoditou moderní digitální ekonomiky a je zřejmé, že pouhá incidenční následná ochrana skrze všeobecné osobnostní právo by byla nedostačující. Klíčovou roli tak získává paralelní preventivní právní úprava veřejnoprávního charakteru zaměřená na regulaci zpracování osobních údajů.

Ochrana osobnosti v čase

Počátky ochrany osobnosti lze vystopovat až k římskému právu. Vzhledem k dobové situaci byla nejprve omezena na ochranu tělesné integrity a následně rozšiřována na jiné formy urážky na cti (iniuria). S nástupem středověku a vlivem katolického křesťanství vzniká koncept obecné lidské důstojnosti, uznání schopnosti vlastního sebeurčení nebo předpoklad rovnosti všech lidí před Bohem. Pojetí civilněprávního všeobecného osobnostního práva však přináší až osvícenství skrze přirozenoprávní vnímání člověka jako rozumem nadané bytosti.

Pro české území lze počátky úpravy shledávat v přijetí Obecného zákoníku občanského a jeho následné recepci formou zákona č. 11/1918 Sb. do československého právního řádu. Přes absenci

výslovné úpravy osobnostních práv byla jejich obecná ochrana zakotvena skrze § 16, který přiznával každému člověku vrozená přirozená práva. Dobová právní doktrína oceňovala formulaci tohoto ustanovení pro jeho funkci všeobecné směrnice pro soudní rozhodování. Zároveň rozšiřovala jeho obsah např. o svobodu víry a vyznání či právo na osobní tajemství. Některé další složky osobnostního práva byly obsaženy v zákoně č. 218/1926 Sb., o právu autorském, v upravené právo na ochranu písemností osobní povahy a v § 34 právo k vlastní podobizně. Některé tradiční složky osobnostního práva však zůstaly upraveny trestněprávně, konkrétně zákonem č. 108/1933 Sb., o ochraně cti.

V důsledku složité politické situace během meziválečné a poválečné politiky, nikdy nedošlo k přijetí ryze československé prvorepublikové kodifikace občanského práva, přestože došlo k jejímu vypracování. Zákon č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, přijatý za zcela odlišné politické situace a ideologie, atmosféry poválečných let, neobsahoval zákonnou úpravu všeobecného osobnostního práva, ačkoliv bylo při jeho přípravě čerpáno z návrhu meziválečné československé právní úpravy. Dílčí ochrana byla zachována jménu, příjmení a krycímu jménu fyzické osoby v § 22. Práva k osobním písemnostem a podobizně člověka upravoval § 95 a § 96 zákona č. 115/1953 Sb., autorský zákon, který v jejich rozsahu stanovil také postmortální ochranu a podmínky zpravodajské, umělecké a vědecké licence.

Ke kladnému vývoji došlo během přijetím zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, který v § 11 poprvé obsahoval výslovnou úpravu všeobecného osobnostního práva jako jednotného práva. V rozšíření výčtu úpravě v autorském zákoně lze zřejmě sledovat reakci na technologický pokrok, kdy se záznamová zařízení jako diktafony, fotoaparáty či kamery začaly stávat běžnou součástí společenského dění. Postmortální ochrana byla rozšířena na všechny složky všeobecného osobnostního práva.

Po Sametové revoluci došlo v návaznosti na změnu politického režimu k dílčím novelizacím zákona č. 40/1964 Sb.. Přirozenoprávní základ osobnostního práva pak byl znovu zakotven přijetím Listiny základních práv a svobod v roce 1991. K hlavnímu vývoji prvorepublikové právní tradice došlo skrze soudní aplikaci práva, ve které byl reflektován nedávný společenský i technologický vývoj. Soukromoprávní úpravě osobnostních práv byla při aplikaci přiznávána významná role pro rozvedení a konkretizaci Listiny základních práv a svobod, který zabezpečoval respektování osobnosti fyzické osoby, ochranu jejich jednotlivých stránek a její všestranný svobodný rozvoj.

Právní úprava ochrany osobnosti a soukromí

Ochraně osobnosti nebo dílčím složkám všeobecného osobnostního práva je věnována celá řada mezinárodních úmluv. Historicky významný je vliv *Všeobecné deklarace lidských práv*, kde je v preambuli vyjádřena víra v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti. Následně je v článku 12 formulován zákaz svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova a korespondence a zároveň i ochrana před útoky na čest a pověst člověka. Deklarace sice sama o sobě nemá právní závaznost, jde však o klíčový zakládací dokument

Organizace spojených národů a jde i o vlivnou složku mezinárodního zvykového práva. Základní hodnoty deklarace byly následně rozvedeny a konkretizovány v *Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech*, které vstoupily pro Československou socialistickou republiku v účinnost dne 23. března 1976 formou *Vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.*

Následné nedodržování práv garantovaných v těchto dokumentech stálo u zrodu občanské iniciativy Charta 77. Z řady dalších významných mezinárodních dokumentů dotýkajících se práv člověka na ochranu jeho osobnosti je na tomto místě vhodné zmínit Úmluvu o otroctví, Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen, Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin či soubor Úmluv Mezinárodní organizace práce.

Zásadním impulsem pro vývoj evropského pojetí ochrany lidských práv bylo v roce 1950 přijetí Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v rámci Rady Evropy. Tento mezinárodní dokument je jedním ze základních kamenů evropského přístupu k ochraně lidských práv a díky samostatnému kontrolnímu mechanismu v podobě Evropského soudu pro lidská práva umožnil vytvoření korpusu mezinárodní lidskoprávní judikatury, která je v mnoha ohledech více než vodítkem pro vývoj vnitrostátních úprav a rozhodovací praxe.

Výklad a aplikace Úmluvy jsou postaveny na souboru základních principů, které v mnohém odrážejí esenci tohoto rámce, tedy zajištění srovnatelné minimální úrovně lidských práv členských států Rady Evropy. Předně je sledována efektivita ochrany lidských práv, cílem je tudíž dosažení praktické a účinné realizace garantovaných práv. Dále se jedná o systém ochrany lidských práv, který působí subsidiárně k vnitrostátním systémům. Nosným výkladovým principem je požadavek nalézání spravedlivé rovnováhy mezi obecnými zájmy společnosti a ochranou základních práv jednotlivce. Text Úmluvy je současně nutno vnímat dynamicky, jako „živoucí instrument“, vyvíjející se v důsledku proměny společnosti. Dále je výkladu Úmluvy vlastní nalézání pozitivních závazků, tedy požadavků, aby smluvní strana (stát) něco učinila (především zajistila odpovídající ochranu práv dotčené osoby, např. skrze vnitrostátní systém soudnictví), nikoliv se pouze zdržela určitého jednání. Soud zároveň využívá konceptu prostoru pro uvážení, který omezuje zásahy soudu do praxe států pouze na zásadní nedostatky dodržování Úmluvy. Centrální pro výklad Úmluvy je v neposlední řadě koncept demokratické společnosti a princip vlády práva.

Česká a Slovenská Federativní Republika schválila Úmluvu 18. března 1992, čímž se stala součástí jurisdikce Evropského soudu pro lidská práva. Rozhodnutí štrasburského soudu mají nesporný vliv na přístup k výkladu lidských práv na vnitrostátní úrovni, což dosvědčuje řada rozhodnutí týkajících se přímo České republiky, jakožto i časté reference v judikatuře českých soudů.

V rámci unijního práva má dále stěžejní roli Listina základních práv EU. Svým obsahem Listina vychází do značné míry z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a navazujícího judikaturního korpusu.

Na ústavněprávní úrovni zaujímá přední roli katalog lidských práv obsažený v Listině základních práv a svobod. Dílčí složky osobnostního práva prostupují řadou článků a vyznačují nepřímou i z preambule. Tímto zakotvením osobnostních práv na nejvyšší úrovni českého právního

řádu došlo k posílení jejich ochrany, která je podporována skrze rozhodovací činnost Ústavního soudu (a nepřímo též Evropského soudu pro lidská práva) a vedla ke zvýšenému standardu občanskoprávní reflexe těchto práv.

Revision #2

Created 2025-05-28 12:59:58 UTC by Magdalena Dobešová

Updated 2025-05-28 13:03:04 UTC by Magdalena Dobešová